

A MUNKÁSŐRSÉG TÖRTÉNETE

A munkásőrség mintájául a két világháború közötti időszak osztrák és magyar szocdem párthadserege, majd a világháborút követően az újjá- és megalakuló SZDP-s és MKP-s rendezőgárda szolgált. Az 1957-ben megalakított munkásőrségnek jelentős szerep jutott a rendszer megszilárdításában. Erről ír cikkében *Kiss Dávid*.

1959 után is sok idős és beteg maradt a testületben, ami csökkentette a harcértékét, ugyanakkor 1963 után a párt hadseregét is meg akarták tisztítani a balos elemektől, ahogyan ezt korábban a politikai és katonai vezetésben is tették. A munkásőri állomány mellett a vezetők nagy részét is lecserélték. Halas Lajost már 1962 elején Papp Árpád követte országos parancsnokként. Az újonnan jelentkezők esetében kvótákat szabtak, vagyis meghatározták, hogy hány százalékuk legyen párttag, pártönkívüli, KISZ-tag, milyen arányban legyenek munkás-, paraszt-, értelmiségi és alkalmazotti származásúak. Arra is törekedtek, hogy csökkentsék a testület szétszórtságát, így a nagyobb ipari központokból való toborzás lett a cél. Nagy felzúdulást váltott ki az, hogy nem MSZMP-tagokat is felvettek a testületbe, de ennek okaként a pártvetés azt jelölte meg, hogy a munkásőri szolgálat egyfajta előszobája legyen a párttagságénak. Sokaknak a későbbi MSZMP-be történő felvételükhöz feltételként szabták az állományba való jelentkezést, és valóban, a felvettek nagy része a későbbiekben a párt taglétszámát is gyarapította. A tényleges állományból leszerelők egy részéből tartalékállományt hoztak létre, ezzel együtt a testület létszáma csaknem 60 ezer főre duzzadt az 1960-as évtized végére. A tartalékkal pótolták volna háború esetén azokat, akiket katonai szolgálatra hívtak be, vagy háborús üzemben dolgoztak. 1963-ban nagy felháborodást váltott ki az is, hogy a piztoltyokat nem lehetett többé hazavinni, erre a rengeteg baleset és jogsértés miatt volt szükség.

A tényleges állományból leszerelők egy részéből tartalékállományt hoztak létre, ezzel együtt a testület létszáma csaknem 60 ezer főre duzzadt az 1960-as évtized végére.

A milíciát pár hónap alatt sikerült felállítani és felfegyverezni, létszáma évekig vetekedett a Magyar Néphadseregével, de a 60-as évek végére a 120 ezresre duzzasztott haderőnek is a felét, mintegy 60 ezer főt tett ki az állománya.

AZ 1963-AS ÁTALAKÍTÁS

A szervezést követő, évekig tartó „finomhangolás” után jelentősebb változást csak az 1963-as esztendő hozott, új korszakot nyitva a milícia életében. Ebben az évben a munkásőrség teljes átszervezéséről döntött a Politikai Bizottság. Ez egyrészt az állomány további rotálódását jelentette, ugyanis innentől kezdve meghatározták egészen a rendszerváltásig, hogy a testület hány százalékát kell évente lecserélni. Ez általában 8-10 százalék között mozgott. A rotációnak volt egy észszerű és egy politikai indoka is.

„EGYÜTTMŰKÖDÉS A TÁRSSZERVEKSEL”

A fent említettek mellett előtérbe került a 60-as évektől kezdve a „társfegyveres” szervekkel való kooperáció kialakítása is, ennek során a munkásőrség a rendőrséggel közrendvédelmi és közbiztonsági feladatokat is ellátott, azaz együtt járőröztek és igazoltattak, illetve szökött bűnözők kézre kerítésében vettek részt. Utóbbi esetben a külterületek átfűsülése volt a fő feladatuk, ilyenkor láncban, egymás mellett haladva kutatták át a kijelölt részeket. Az eltűnt embereket is ezzel a módszerrel keresték meg. A legismertebb akciójuk a balassagyarmati túszedráma során adódott, amikor a kollégium kör-

nyékének külső lezárásában vettek részt. A határőrséggel is kialakították az együttműködést, az említett módszert a határszakaszokon is többször alkalmazták a határsértők felkutatására. Tömeges határsértésre is kialakították az együttműködési terveket. A 60-as években megszervezett polgári védelemmel az árvízvédelemben működtek együtt. Ilyen esetben a munkásörök nemcsak a gátak megerősítésében vettek részt, hanem a kiürített településeken is az ő feladatuk volt például megakadályozni a fosztogatásokat, de a lakosság és az ingóságok elszállításában is segítettek.

Háború esetére is kidolgozták a munkásörség terveit, amelyek végrehajtására szerencsére csak gyakorlatokon került sor. Ilyenkor a lakosság kitelepítésében és az erre a célra kijelölt terület közrendvédelmének a fenntartásában vettek volna részt, az esetleges rendszerellenes megmozdulásokra is részben nekik kellett volna figyelniük. Az úgynevezett rendkívüli időszakban az atom-, biológiai, vegyi fegyverek elleni védelem, így a kárhely körbezárása, mentesítése, a sebesültek és a halottak elszállítása, a beomlott óvóhelyekről való mentés, a légideszantok megsemmisítése, a ki-

emelt objektumok, közlekedési csomópontok biztosítása is a feladataik részét képezte volna. Utóbbi esetben a Szovjetunióból beérkező „szövetséges” szovjet csapatok útvonalát is ők biztosították volna a 70-es évektől. A fiatalok katonai nevelésében is részt vettek, az úttörők mellett a KISZ Ifjú Gárdájával alakítottak ki jó kapcsolatokat.

Élesben csak a 70-es évtized elején tartott tüntetések során vetették be őket, Hruscsov 1964-es leváltásakor „csak” készenlétbe helyezték a testületet, de érdekes módon kizárólag a munkásörséget. Az 1968-as események idején az ideiglenes befogadóhelyeket és az Aszód–Gödöllő–Pásztó által határolt erdőségekben „eldugott” 8. gépkocsizó lövészadosztály legkülső zárását biztosították. Lényeges volt '56 tizedik évfordulója is, ekkor szintén készülségbe helyezték őket.

A TESTÜLET ARANYKORA ÉS A BOMLÁS KEZDETEI

A 70-es évek sem teltek eseménytelenül a testület életében, ezt az időszakot nevezhetjük a munkásörség „fénykorának”, ugyanis a tagjait ekkor látták el a legkorszerűbb fegyverzettel, eszközökkel, és jelentős mértékben bővültek a feladataik is, háborús időszakokra egységes hátországvédelmet hoztak létre.

A 80-as évekre ezzel szemben megszorodtak a munkásörség problémái, igaz, a gazdasági válság hatásai jelentős mértékben csak 1987-től érintették. 1980-ban Borbély Sándor lett a betegeskedő Papp Árpád helyett a testület parancsnoka. Jelentősebb átszervezés 1984-ben történt, ekkor ugyanis megszüntették Magyarországon a járásokat, így a testület diszlokációját is na-

gyobb mértékben át kellett alakítani. Technikai korszerűsítésre ebben az évtizedben is sor került, informatikai fejlesztések történtek, és megalapították a videóstúdiót is, amely nem csak a testületnek készített propagandafilmeket. Annak ellenére, hogy leépítések csak 1987-től voltak, a válság az állandó áremelkedések következtében elérte a testületet már a 70-es évek végén, ami oda vezetett, hogy a későbbiekben nem tudták a költségvetésüket tartani. A 80-as évek elejétől pedig már a jelentkezők száma is elkezdett csökkenni. Az évtized végére az évente jelentkezők száma minimálisra apadt, ennek ellenére az állomány stabilitását a végsőkig sikerült megtartani. Az utolsó időszakban ugyan felgyorsult a bomlás, de ez nem roppantotta meg a testületet. Ugyanakkor a munkásórség a 80-as években „vállalkozóként” is fellépett, hogy kiegészítse fogyatkozó költségvetési bevételeit, például a MÁV objektumait, eszközeit őrizték fizetség ellenében, már nem társadalmi munkában.

Felmerül a kérdés, hogy kik léptek be a testületbe, és mi lehetett a motivációjuk. Az első időszakban, a forradalom leverését követően a megbízhatóságra terelődött a hangsúly, nagyrészt fanatikus párttagoknak lett a gyűjtőhelye, ők sok esetben még a kádári politikai vonalhoz képest is balra helyezkedtek el. 1963-tól, a testület állományának a rotációját követően több

fanatikus „parkoló pályára” helyeztek, megnőtt azoknak az aránya, akik egyfajta hobbikatonaként vagy karrierjük és párttagságuk egyengetése céljából léptek be a párt hadseregébe. A 80-as évtizedben a romló gazdasági helyzet megnehezítette a munkásórség működését, a „maszekolási” lehetőségeknek köszönhetően egyre kevesebben jelentkeztek a milíciába, ugyanakkor magáncégek munkaidőben nem szívesen engedték el a beosztottaikat munkásori szolgálatra. A rendszer agóniájával a karrierlehetőségek száma is csökkent.

REPEDÉSEK A RENDSZER FALÁN

1987-ben, amikor Grósz Károly lett a miniszterelnök, megszorító intézkedéseket vezettek be, amelyek a munkásórséget is jelentős mértékben érintették. Ezután ki kellett dolgozniuk, hogy milyen feladatokat adnak át a többi fegyveres szervnek, ugyanakkor a testület gazdasági tevékenységét is át kellett alakítani, és a struktúráját is le kellett építeni. A megszorítások ugyan elkezdődtek, de az országos parancsnokságon ezt követően is készítettek egy 1995-ig tartó középtávú fejlesztési tervet, amelyben egyáltalán nem számoltak a realitásokkal. A nadragszív meghúzása mellett 1989-ig egyáltalán nem gondoltak a testület megszüntetésére, amit az is bizonyít, hogy az 1988. március

A 70-es évek időszaka volt a munkásórség „fénykora”, ugyanis a tagjait ekkor látták el a legkorszerűbb fegyverrel, eszközökkel, és jelentős mértékben bővültek a feladataik is.

15-ei ünnepség „lebonyolításában” a munkásőrök aktívan részt vettek, egyesek tartalékban, míg mások elvegyülve az ünneplők között. Azt, hogy a testület mennyire fontos volt a hatalom számára, az is bizonyította, hogy a munkásőrparancsnokok IV. országos értekezletén,

1988. június 11–12-én Grósz Károly rendkívüli állapot bevezetését ecsetelte ebben a körben. Előzőleg sikerült Kádárt félreállítania, így jelentős hatalommal rendelkezett. A testület június 16-án valószínűleg, október 23-án biztosan tartalékban vett részt az események biztosításában. Majd következett 1988. november 29-e, amikor nagy megrökönyödést váltottak ki Grósz Károly szavai a Budapest Sportcsarnokban tartott pártaktíván, ahol fehérterrorral rémisztgetett. A következő év elején már a változások szele érződött, ugyanis egyre inkább szóba került, hogy a munkásőrséget ki kell vonni az MSZMP hatásköre alól, ugyanakkor az ellenzéki szervezetek is megalakították az Ellenzéki Kerekasztalt. Pár hónap alatt sok minden megváltozott, az eladósított ország vezetőinek a mozgásteret egyre behatároltabbá vált. Emellett azonban figyelmet érdemel az a tény is, hogy a munkásőrség 1989-es harc kiképzési tervében a karhatalmi harcászattal, azaz a tömegoszlatás kiemelt szerepet kapott, mellesleg a testületnél elkezdtek arról gondolkodni, hogyan menthetnék át magukat, ha rendszerváltásra kerül a sor. Ugyanakkor ezután is a hozzájuk politikailag közel álló erők támogatása lett volna a tervük, ezzel kapcsolatban a testület utolsó parancsnoka, Borbély Sándor a következőképpen fogalmazott: „Garantálni kell, hogy a munkásőrség szellemében pártos testület maradjon.” 1989. március 15-ét az ország már szabadon ünnepelhetette, de a munkásőrség egy része ismételt tartalékban volt, a másik felének pedig el kellett vegyülnie a rendezvényeken.

ÚT A MEGSZÜNTETÉSHEZ

1989. május 8-án az MSZMP Központi Bizottságának ülése jelentős döntést hozott a munkásőrség szempontjából, ugyanis „állásfoglalást” adtak ki, hogy a testület a jövőben a kormány alá tartozzon. A nyilvános jogszabályok szerint ez korábban is így volt, de a titkos jogszabályok egyértelműen rendezték az MSZMP irányító szerepét a munkásőrséggel kapcsolatban. Ugyanakkor 1989 tavaszán az állampárt és a kormány személyileg nagyon is közel állt egymáshoz. A döntés sok tekintetben szimbolikus volt, hiszen a munkásőrség állományát az állampárt szervei válogatták ki korábban.

Így mindez nem is nyugtatta meg az ellenzéki szervezeteket, ennek következtében az Ellenzéki Kerekasztal a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások folyamán – amelyen az MSZMP-vel és a szak-szervezetekkel egyeztettek a rendszerváltás kardinális kérdéseiről – végig a munkásőrség megszüntetéséhez ragaszkodott. Ezzel szemben az

MSZMP végig, és a harmadik oldal egy jó ideig kitarzott a testület átalakítása mellett, így nem is született ebben a témában megegyezés. Közben a kormány csökkentette a költségvetésüket, így további megszorításokra kényszerültek. A folyamatosan csökkenő állami bevételeket a testület vállalkozásokkal igyekezett pótolni, így a badacsonytomaji kiképzőbázisukat Club Tomaj néven luxusüdülővé alakították át, de emellett például fegyver- és horgászboltot is üzemeltettek. Őszi nyilvánvalóvá vált, hogy az eredeti „branddel” nem működhetnek tovább, így felmérést végeztek azzal kapcsolatban, hogyan alakíthatnák át a testület ruházatát, elnevezését. A belső közvélemény-kutatást követően arra jutottak, hogy pénz híján új egyenruhára nem lesz lehetőség, de új elnevezésként a „népőrséget” elfogadták. Az MSZMP megalakult reformköreiből is többen részt vettek a munkásörök közül, érdekes módon ők a testület teljes megszüntetését szorgalmazták.

A MEGSZÜNTETÉS FOLYAMATA

A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások lezárása során több ellenzéki szervezet, elsőként az SZDSZ és a Fidesz kijelentette, hogy népszavazást kezdeményez négy olyan kérdésben, amelyet nem sikerült a tárgyalásokon megoldani, így az elnökválasztás módjáról, az MSZMP pártvagyonával történő elszámoltatásáról és a pártszervek munkahelyekről való kivonulásáról, továbbá a munkásörök felszámolásáról. Szeptember 25-én elkezdődött az aláírásgyűjtés, ugyanakkor szeptember 29-én, a fegyveres erők napján és később is a munkásörökkel szemben tiltakozó akcióba kezdett az ellenzék. Majd ezt követte október 6-án az MSZMP önfel számoló és egyben az MSZP alakuló kongresszusa. Ezen testülettel kapcsolatban a következő határozat született: „A Magyar Szocialista Párt támogatja a kormány elgondolását, miszerint a politikai egyeztető tárgyalásokon részt vevők képviselőivel konzultálva, a polgári védelem és katasztrófaelhárítás igényeit és követelményeit figyelembe véve kidolgozza egy új, nem fegyveres, önkéntes és pártsemleges testület felállításának alapelveit és az átalakulás módját. Ez az új testület a honvédelem integrált rendszerében, állami irányítással végzi feladatait. Pártunk a továbbiakban nem ad munkásőri feladatra pártmegbízást.”

A párt metamorfózisa után felgyorsult az aláírá sok összegyűjtése, pár nap alatt, október 13-ra sikerült is összeszedni őket. Ezt követően a kormány ülésein foglalkoztak a munkásörök kérdésével. Az a határozat született, hogy egy törvénnyel megszüntetik a testületet, és a honvédelmi

törvény módosításával létrehoznak egy önkéntes területvédelmi erőt, vagyis átmentik a munkásörököt. Ez utóbbira már nem került sor, ami az aláírá sok gyors összegyűjtésének és magának a népszavazási aktusnak is köszönhető, hiszen ez lehetetlenné tette egy átmentett jogutód felállítását. Ezzel kapcsolatban nem szabad elfelejteni, hogy az 1990-es választásokig a parlamenti képviselők döntő hányada kötődött a korábbi állampárthoz.

VÉGJÁTÉK

A munkásörök történetének végére a parlament által elfogadott 1989. évi XXX. törvény tett pontot, amely a Magyar Közlöny október 21-i számában jelent meg, és a munkásörök jogutód nélküli megszüntetéséről rendelkezett.

A testület utóéletével kapcsolatban annyit érdemes megjegyezni, hogy a „négyigénes népszavazáson” a választók csaknem 95 százaléka támogatta a megszűnését, mintegy 200 ezer volt a nemek száma, ami azért érdekes, mivel a munkásőrség fennállása során közel ennyien szolgáltak a testületben. Az eredmény nem okozott különösebb meglepetést, ugyanis a közvélemény-kutatók már 1989 tavaszától jelezték, hogy – nagyrészt anyagi megfontolások-

ból – a társadalom döntő többsége a felszámolás mellett van.

Ugyanakkor novembertől elkezdődött a munkásőrség igen komoly értéket képviselő, csaknem 11 milliárd forintnyi vagyonának a rendezése. A fegyverek nagy részének őrzését még 1989. október 23-án a hadsereg vette át. Az ingatlanok egy része a társszervekhez vagy egyházakhoz, iskolákhoz került, de volt, amelyet sokáig nem sikerült értékesíteni, több utóéletének a feltárása további kutatásokat igényelne. Az országos parancsnokság épületében ma a Balassi Intézet működik, a mellé épített Munkásőr Parancsnoki Iskolában pedig a Mathias Corvinus Collegium. Az ingóságokat a BÁV értékesítette, vagy selejtezték őket. A testület vállalkozásait sokszor a tisztázatlan jogi viszonyok miatt felszámolták. A hivatásos állománynak, amely csaknem 1 százalékot tett ki, nagy része nyugdíjba ment, mások elhelyezkedését a munkásőrség felszámolására létrehozott kormánybizottság segítette. Az iratok levéltárakba, a tárgyi emlékek múzeumokba kerültek, bizonyos esetekben maguk a munkásőrök vihették haza őket. Érdekes, hogy az állomány egy része munkásőr vagy munkás baráti köröket alakított a felszámolás után, többen a mai napig tartják egymással a kapcsolatot, voltak, akik „hagyományörző társaságot” is szerveztek 2019-ben. ■

A BALASSAGYARMATI TÚSZDRÁMA

1973. január 7-én a 18 éves Pintye András és a 17 éves Pintye László túszul ejtették a városi kollégium lakóinak egy részét. Apjuk a határőrkerület párttitkára volt, így könnyen jutottak fegyverhez. Az ok minden bizonnyal az lehetett, hogy Andrásnak 8-án kellett volna sorozásra mennie, így a túszokért cserébe remélt pénzből külföldre szeretett volna szökni, ráadásul a kollégiumból udvarolt egy lánynak, aki kikisarazta. Január 7-én besétáltak az intézménybe, ahol 20 lányt öt napon át tartottak fogva. A rendőrség mellett a katonaságot és a munkásőrséget is riadóztatták. Utóbbiak a környék lezárásában vettek részt, ugyanakkor a munkásőrség mesterlövész puskájával lőtték le az idősebbik fiút – a fiatalabbikat sikerült őrizetbe venni, ő 15 évnyi börtönbüntetést kapott. Az esetre nem voltak felkészülve a korabeli fegyveres szervek, így feltehetően ennek is volt köszönhető, hogy terrorelhárító egységeket alakítottak a későbbiekben, a munkásőrségre pedig a külső zárásban számítottak.